

Sauerland- Vakantietips

Sauerland

KERNGESUND

Sauerland-
Seen

www.sauerland.com

“Sieh mal einer guck” oftewel: Kijk daar eens!

Welkom in het Sauerland!

Als de Sauerlander veel op pad is, dan noemen ze dat “Abklabastern”, zoals ze tussen Marsberg en Meinerzhagen zo zeggen. En in deze regio is er veel “abzuklabastern”, vooral als je meer over de streek en de mensen wilt leren kennen. ■

Met een behoorlijk “**Foffo**” – **tempo!** – moet je dat niet doen. Het is juist meer een streek om een versnelling lager te schakelen en met een slakkengangetje verder te gaan. Als je daardoor dan niet alles in één keer kunt “**abklabastern**”, nou, dan kom je gewoon nog een keer weer.

Het **Sauerland** is een **groene regio**. Bijna de gehele bergachtige omgeving bestaat uit vijf grote **natuurparken Arnsberger Woud, Diemelsee, Ebbegebirge, Homert en Rothaargebirge**. Hier wordt veel gewandeld, vooral op **gecertificeerde routes** zoals de bekende **Rothaarsteig** of de lange wandelroutes **Sauerland-Waldroute** en **Sauerland-Höhenflug**. Deze kronkelen door de hele regio. Overal vind je **uitzichttorens**, waar je boven aangekomen een uitzicht hebt over de bergen, bossen en meren. De **RuhrtalRadweg** is voor **fietswandelaars**

De 35m hoge Lörmecke-toren aan de Sauerland-Waldroute ►

▲ Burg Altena met musea

een begrip, gezinnen fietsen graag de **SauerlandRading** en **mountainbikers** gaan bijv. naar het **Bikepark** in **Winterberg**.

Tot zover de oppervlakkige beschouwing. Wie meer wil weten gaat naar het **Duitse Höhlenmuseum** in **Iserlohn**. Hier krijg je een overzicht hoeveel miljoenen jaar oude **druipsteengrotten** er in het Sauerland zijn. Er waren al miljoenen bezoekers bijv. in de **Atta-Höhle** in Attendorn en de **Dechenhöhle** direct naast het **Duitse Höhlenmuseum**. Voor de **prehistorische jagers** diende de **Balver Höhle** als schuilplaats. Tegenwoordig genieten **muziek-liefhebbers** van de unieke **akoestiek**.

Reeds tijdens de **Middeleeuwen** werd met de ertsontginning in de bergen begonnen en

men ging daarbij steeds dieper de mijn in. Bij een bezoek aan de mijnen zoals bijv. in **Ramsbeck** leer je de lange en bewegende geschiedenis van de mijnbouw in de regio kennen. Door de **mijnbouw** kwam de **metaalverwerking** op gang, in de omgeving ontstonden voor-industriële **Hammerwerke** en historische **hoogovens** zoals de **Luisenhütte** in **Balve-Wocklum** en deze zorgden voor werk oftewel **“Maloche”**.

Het **Sauerland** is net zo rijk aan **water** als aan erts. Er zijn genezende **warme bronnen** die in verbinding staan met comfortabele **Solethermen**. In de regio zijn opvallend veel spectaculaire zwembaden, zoals de **Aqua Magis** in **Plettenberg**, die zelfs over een **looping-glij-**

baan beschikt: op deze ter wereld unieke **glijbaan** krijg je een tempo van ca. **65 km per uur**. Met net zoveel **“Schmackes”** gaat het toe bij de attracties in **FORT FUN Abenteuerland**. Het **pretpark** biedt naast de diverse attracties zoals achtbanen en wildwaterbanen ook draaimolens en **spectaculaire shows**.

Het **Sauerland** mag ook best wel het **moederland** van de **openluchttheaters** worden genoemd. De **Karl-May-Festspiele** in **Elspe** presenteren in 2013 voorstellingen met veel pyrotechniek zoals Winnetou en het Old Shatterhand-avontuur **“Der Ölprinz”**. Klassieker zoals **“Anatevka”** en **“Mein Freund Wickie”** staan op het jaarprogramma van het **openluchttheater Hallenberg**. **Herdringen** bij Arnsberg biedt de voorstellingen **“Max & Moritz”** en **“Sugar-Manche mögen’s heiß”**.

▼ Natuurwonderen van druipsteen

‘Weerbestendig’ en in elk **jaargetijde** interessant zijn daarentegen de **musea** in het **Sauerland**. Het **Sauerland-Museum** bevindt zich in **Arnsberg**, het **Gesichtsmuseum** in **Lüdenscheid** en het **Drahtmuseum** in **Altena**. En dit zijn slechts drie van in totaal meer dan honderd instituten die zich bezighouden met de tradities, de plaatselijke technische ontwikkeling of vreemde culturen. **“Sieh mal einer guck!”** zou de **Sauerlander** zeggen – en dat de vele **“Abklabasterei”** weer zo reuze **gezellig** was. ■

Informatie & accomodatie:

Sauerland-Tourismus e. V.
Johannes-Hummel-Weg 1, Bad Fredeburg
57392 Schmallenberg, Tel. 02974-202190
info@sauerland.com, www.sauerland.com

▼ Sauerland-museum in Arnsberg

www.sauerland.com/ausflug

Idylle in blauw en groen – Door de grote meren heeft het Sauerland een sprookjesachtig landschap.

Het zijn recreatiegebieden, het zijn energieleveranciers en belangrijke drinkwaterreservoirs voor miljoenen mensen. Daarom: Van harte welkom in een bijzondere ‘schoon’heid! ■

Net zoals de **Biggensee** zijn ook de overige grote **Sauerlandse meren** zoals de **Möhne-, Sorpe-, Henne- en Diemelsee** geen natuurmeren. Het zijn namelijk allemaal **stuwmeren**, alhoewel je dat eigenlijk niet zou vermoeden. Enorme **stuwdammen** en **stuwmuuren** stuwen het water van bijvoorbeeld de **rivieren Bigge en Möhne** op en daardoor ontstaan de **meren**. Het **Ruhrverband** is verantwoordelijk voor de **waterstand** van de **Sauerlandse meren**. Een uitzondering hierop is de **Diemelsee**, deze wordt door het Wasser- en Schiff-

fahrsamt Hann. Münden beheerd en reguleert in de eerste plaats het **water** van de **Oberweser**, waar de **Diemel** in uitmondt. De meren slaan het **drinkwater** voor het **Roergebied** op en verzorgen daarmee **miljoenen mensen**. Bovendien dienen zij als **hoogwaterbescherming** en zorgen ervoor dat de aanwonenden van de Roer geen **natte voeten** krijgen.

Daarom moet het **water** ook **schoon** zijn. De **Verse-** en de **Fürwige-stuwmeren** bijvoorbeeld zijn **waterwingebieden** en worden ook door het **Ruhrverband** in de **Märkische Kreis** in de buurt van **Lüdenscheid** beheerd. Deze strenge regels gelden niet voor de **vijf grote Sauerlandse meren**, maar desondanks zijn –met uitzondering van de **rondvaartboten** - boten met **verbrandingsmotoren** niet toegestaan. De meren zijn bedoeld voor **zeil-** en **roeiboten**, **elektroboten** en **trapbootjes**, of om te **zwemmen**, **surfen**, **duiken** en **vissen**. Voor al voor **hengelaars** is de **Sorpesee** interessant, per jaar worden hier **50 kilo vis** per hectare binnengehaald. Ook al gelden de **vijf grote meren** niet als **waterwingebieden**, toch krijgen ze elk jaar van de **EU** een certificering voor **hun uitstekende waterkwaliteit**.

▲ Zeilboot-kapiteinen in opleiding

▼ Goede vangst: visplezier aan de Sorpesee

Één van de **oudste stuwmeren** in het **Sauerland** is de **Listersee**, deze werd in **1912** in 'gebruik' genomen. Daarna volgden de **Möhnesee (1913)**, de **Diemeltalsperre** was gereed in **1924**, de **Sorpesee (1935)**, de **Hennesee (1955)** en tot slot de **Biggesee (1965)**. Het **Ruhrverband** heeft gedurende meer dan 40 jaar de kosten voor de Biggesee moeten afbetalen, deze bedroegen enkele **100 miljoenen Euro**. Een gedeelte komt echter ook weer binnen: de **meren** zijn namelijk niet alleen stuwmeren voor drinkwater, maar ook **energieleveranciers**. De **waterkracht** levert jaarlijks miljoenen **kilowatt stroom** en helpt daarmee de **koolmonoxide** te **reduceren**.

Tot zover alle getallen. Voor de **Sauerlanders** en hun **gasten** zijn de **meren** als **vrijetijdsparadijzen** en **vakantiegebieden** echter van bijna **onschatbare waarde**. In de zomer speelt zich alles aan de **stranden** af, de **watersport** is erg in trek. Ook **wandelaars** en **fietzers** genieten van de nabijheid van het water. Niet alleen als verkoeling voor **brandende voeten**, maar ook om tijdens een tussenstop te genieten van dichte bossen en **groene bergen**, het is gewoonweg een uniek landschap. Het lijkt wel een sprookje. ■

▲ Kleine 'waterrotten' met veel pret

▼ Stuwmuur Möhnesee

De Biggesee en Listersee

Deze is het grootst!

Het sport- en recreatieparadijs Bigge- en Listersee ■

In het uiterste zuidwesten van het Sauerland tussen de bergen ligt het **grootste meer van de regio**. Het is voor de plaatselijke bevolking een aantrekkelijk **recreatiegebied**. Zwemmen bij de **Sonderner Kopf** en de **Waldenburger Bucht**, over de grote **Biggedam** in **Attendorf** flaneren, de **Atta-Höhle** bewonderen of zomers genieten in een gezellig café in **Olpe**.

Anderen zijn liever **sportief** bezig en maken een wandel- of fietstocht om het meer. Aangenamer is een rondvaart met één van de twee **passagiersboten** van de **'witte vloot'**, die over het meer varen. Voorbij aan de **"Attania"**, een jonge, maar zwaarwegichte **zeemeermin**, die als een enorme sculptuur in het **natuurgebied** van het **eiland Gilberg** staat.

Wie graag nog meer **sculpturen** wil zien, moet de **KuLTour-route** volgen in **Drolshagen**, in het stadsdeel **Kalberschnacke** aan de **Listersee**, een klein meer vlakbij de **Biggesee**.

▲ Boemeltreintje "Biggolino" voor het café "Leuchtturm am Biggesee"

De **stranden** in **Hunswinkel**, **Windebruch** en **Heiligenberg** zijn geliefde recreatiegebieden voor jong en oud. Vanaf hoger gelegen wandelpaden kun je van het **prachtige uitzicht** op de **Listersee** genieten. Hier zijn alle **watersporten** mogelijk, van **vissen** tot **zeilen**. ■

Meer informatie over de Biggesee:

- **Tourist-information bij het raadhuis**
Kölner Straße 12, 57439 Attendorf
Tel. 02722-64140, www.urlaub-in-attendorf.de
- **Tourist-information Drolshagen**
Am Mühlenteich 1, 57489 Drolshagen
Telefoon 02761-970181, www.drolshagen.de
- **Tourist-kantoor van de stad Olpe**
Westfälische Str. 11, 57462 Olpe
Telefoon 02761-9429-0, www.olpe.de
- **Tourist-info Meinerzhagen**
Bahnhofstr. 13, 58540 Meinerzhagen
Telefoon 02354-77132, www.meinerzhagen.de

Personenscheepvaart Biggesee

▲ Rondvaartboten "MS Westfalen" en "MS Bigge"

Werk voor twee op de Biggesee

Alleen op dit Sauerland meer varen twee boten.

En het **grootste Sauerland meer** moet natuurlijk ook de **grootste boot** van de regio hebben: de **MS Westfalen**. Ook wel **galerij-boot** genoemd omdat de werft binnen op het eerste bovendek een grote galerij gebouwd heeft, zodat de passagiers direct naar beneden op het hoofddek kunnen kijken. De boot is **55 meter lang**, gemeten van boeg tot achtersteven en biedt plaats aan 730 personen. En dat komt va-

ker voor als je denkt: bv. bij de grote **ü-30 boordparty's** of bij de scheepsbrunch. Tussen Pasen en oktober varen de **MS Westfalen** en de **MS Bigge** als lijnboten tussen Sondern en de **Biggedam** bij **Attendorf**. Hier kunnen de passagiers bij het leuke restaurant **Leuchtturm** op de **dam** even pauzeren en daarbij van het unieke uitzicht over het meer genieten. De **Biggolinos**, 2 kleine boemeltreintjes, zorgen voor de verbinding van de **aanlegsteiger Biggedam** met de **stads-kern** van **Attendorf** en de **Atta-Höhle**.

Op de **Biggesee** vaart niet alleen de grootste boot van het Sauerland, maar het is tevens het enigste meer, waar twee passagiersboten rondvaren: de **MS Westfalen** en de wat kleinere **MS Bigge**. Deze boot is **44 meter lang** en aan

boord is er plaats voor **630 personen** en zij vaart op dezelfde lijndienst als de grote zus. ■

Activiteiten aan de Bigesee/Listersee

Adressen en informatie:

■ Personenscheepvaart Bigesee

Hoofdaanlegstijger Sondern
Am Hafen 1, 57462 Olpe-Sondern-Bigesee
Telefoon 02761-9659-0, www.bigesee.de

	Naam	Telefoon	website
Vissen:	Angel Stracke Fisch Reuber Bigesee Visvijvers - Wolfgang Weier Camping Gut Kalberschnacke	02761-65517 02761-827323 02761-3622 02763-6171	www.angelsport-stracke.de www.fisch-reuber.de www.fisch-reuber.de www.camping-kalberschnacke.de
Zwemmen:	Zwemplek Sondern Strandbad in Sondern Strandbad Waldenburg Zwemplek Gut Kalberschnacke Zwemplek Hunswinkel Zwemplek Windebruch Zwemplek Heiligenberg	02761-944111 02761-63532 02722-9550-0 02763-6171 02354-77132 02354-77132 02354-77132	www.camping-bigesee.de www.surfclub-sauerland.de www.camping-bigesee.de www.camping-kalberschnacke.de www.meinerzhagen.de www.meinerzhagen.de www.meinerzhagen.de
Duiken:	Duikschool Bigesee	02761-63214	www.tauchschule-bigesee.de
Zeilen:	Bootservice Zeppenfeld Camping Gut Kalberschnacke	0171-6738626 02763-6171	- www.camping-kalberschnacke.de
Surfen:	Surfclub Sauerland	02761-63532	www.surfclub-sauerland.de
Paddelen:	Bootverhuur Konrad Schürmann	0171-2848833	www.bigesee-tretboote.de
Roeien:	Bootverhuur Konrad Schürmann Camping Gut Kalberschnacke	0171-2848833 02763-6171	www.bigesee-tretboote.de www.camping-kalberschnacke.de
Bootverhuur:	Bootverhuur Konrad Schürmann Bootshaus Goldener Löwe Camping Gut Kalberschnacke	0171-2848833 02761-9779156 02763-6171	www.bigesee-tretboote.de www.goldener-loewe-olpe.de www.camping-kalberschnacke.de
Rondvaart:	Personenscheepvaart Bigesee	02761-96590	www.bigesee.de
Minigolf:	Bootshaus Goldener Löwe Minigolfbaan Kalberschnacke Sternigolf Neu-Listernohl	02761-9779156 02269-201 0178-4687009	www.bootshaus-olpe.de www.sauerland.com www.ssc-attendorn.de

▲ De KuLTour-route, het samengaan van kunst en natuur

▲ Zeemeermin "Attania" op het eiland Gilberg in de Biggesee

In het rijk van nimfen – sculpturenkunst, druijsteenwonderen en middeleeuwse verkeersaders

Alhoewel de nieuwe **attractie aan de Biggesee "Attania"** goed 10 ton zwaar is, trekt ze toch alle aandacht. De acht meter lange **zeemeermin** rust als een stenen sculptuur op het **eiland Gilberg** en kan vanaf de rondvaartboten worden bekeken. Vanaf de **aanlegsteiger Biggedam** bij **Attendorf** gaat het met het boemeltreintje **Biggolino** naar de **Atta-Höhle**, wereldbekend door **haar miljoenen jaren** oude **druipsteensculpturen**, die op natuurlijke wijze zijn ontstaan. De geschiedenis van de plaatselijke bevolking is te zien in het **Südsauerlandmuseum**.

Aan de zuidelijke oever van het meer ligt de plaats **Olpe** met haar imposante **Pfarrkirche St. Martinus** en de **marktplaats** uit 1795. Ten westen van Olpe in **Drolshagen** met haar **St.-Clemens-Kirche** uit de 11e eeuw, kun je op het **Schlüsen-leerpad** **middeleeuwse verkeersaders** ontdekken. Voor de stad ligt het **heggenlabyrint**, dat volgens historisch voorbeeld werd aangelegd. En na de geheimzinnige zoektocht door het doolhof, sta je versted van wat je in **Drolshagen-Kalberschnacke** aan de Listersee te zien krijgt: **bomen met ogen?** Lolly's, die in de struiken groeien? **Sculpturen**, die eruit zien als totempalen – en dat midden in het bos. Dat kom je tegen tijdens een spannende wandeling op de **KuLTour-route**, goed bereikbaar vanaf de parkeerplaats **Kalberschnacke**. ■

Op twee benen of twee wielen

...wordt er aan de Bigge- en Listersee gesport – maar hier kun je ook joggen, roeien, duiken en met de wandelschoenen aan erop uit

Aan de **Biggesee** wordt **sport** al snel een gezellige bezigheid. De **skiclub Olpe** gaat elke **Zondagmorgen joggen**. Ook gasten kunnen hier aan meedoen en zo in een behoorlijk tempo de natuur veroveren. Wie liever iets zittends wil doen, kan een **paardrijles** nemen bij één van de **maneges** rondom het meer, waar ook **gastboxen** ter beschikking staan, of je galoppeert op de ruitersporen door de natuur. Met gehuurde **trap-** of **roeiboten** glij je over het water. **Surfers** genieten van de goede wind op de **stuwmeren**. Bij de **duikschool Biggesee** leer je de **onderwaterwereld** kennen, er zijn cursussen voor beginners en gevorderden.

Tevens beschikken beide meren – net zoals het hele Sauerland – over een uitgebreid **wegennetwerk** voor **fietzers** en **wandelaars**. De routes verlopen **langs de oevers**, over de **bergen** tot aan de **dalen** in de buurt. Je kunt dagenlang op **verschillende niveaus** het gebied rondom de **meren** ontdekken. ■

▼ Zeilboothaven aan de Biggesee

▼ De Atta-Höhle in Attendorf

Fietstocht Biggesee en Listersee

Dat is nog eens sportief!

Met de fiets erop uit: bijna 50 km langs de oevers van Biggesee en Listersee

We beginnen bij de **Waldenburger Bucht** bij **Attendorn**. Net zoals de **roofridders** van de Waldenburg, waarvan de **ruine** nog in het bos boven de inham te zien is, gaan we hier van start, maar dan wel **met de fiets**. Via de **autovrije** wegen langs de **oostoever fiet-sen** we zuidwaarts, voorbij aan het groene

eiland Gilbert met haar **natuurreservaat** en eveneens voorbij aan de **Sonderner Kopf** aan de andere oeverkant. Al fietsend over de **Kessenhammer Talbrücke** steken we over een zij-arm van de **Bigge** en blijven dan op de **See-uferweg**, die rechtstreeks naar het **Bootshaus Goldener Löwe** in **Olpe** leidt. Het grote terras ligt ten dele op het water en je kunt hier smullen van **koffie, taart, gebakken wafels** of van één van de **fijne menu's**.

Wie zin heeft gaat naar de **natuur-minigolf-baan** of maakt een tochtje met een **trapboot-je** over het meer. Achter het Bootshaus ligt het **zwembad** van **Olpe** met zowel ruime binnens- als buitenbaden en een **saunalandschap**.

Daarna **fietzen** we fris en vrolijk verder. We steken de **houten brug** over en slaan in **Rosenthal** af en vervolgen onze tocht via een stilgelegde treinlijn en komen zo terug bij het meer. Na een lichte helling gaat het over het **fietspad** aan de **L512** naar de **Yachtclub Hohen Hagen**. Onderweg komen we langs **Sondern**, de **haven** van de **Biggensee-vloot**, en iets noordelijker langs de populaire **Biggegrill**, waar je goed kunt eten.

Vanuit **Hohen Hagen** blijven we links **fietzen** en volgen het **oeverpad** van de **Listersee** tot aan **Kalberschnacke**. Via de brug komen we weer aan de andere kant van het meer en vervolgen onze route aan de westelijke oever in noordelijke richting tot we bij de **Schnütgenhof** aankomen. Met een heerlijk uitzicht over het meer genieten we hier van een welverdiende pauze met **koffie** en **gebak**. Daarna beginnen we aan de laatste etappe via het **oeverfietspad**, waarbij we door veel natuurschoon fietsen en aankomen bij de **Biggestuw-**

dam. Daar is de laatste pauze bij het café-restaurant **Leuchtturm** en toasten we op een geslaagde tocht **rondom** het meer. ■

Adressen voor uitstapjes:

- **Bootshaus Goldener Löwe**
Telefoon 02761-9779156
www.bootshaus-olpe.de

- **Natuur-minigolfbaan aan de Biggensee**
Telefoon 02761-93850
www.freizeitbad-olpe.de

- **Bootverhuur Schürmann**
Telefoon 0171-2848833
www.biggensee-tretboote.de

- **Zwembad Olpe**
Telefoon 02761-93850
www.freizeitbad-olpe.de

- **Bigge Grill**
Hohen Hagen, Attendorn
Telefoon 02722-7180

- **Restaurant & Café Schnütgenhof**
Telefoon 02722-7502
www.schnuetgenhof.de

- **Leuchtturm am Biggensee**
Telefoon 02722-8089020
www.leuchtturm-am-biggensee.de

- **Restaurant Gut Kalberschnacke**
Telefoon 02763-592
www.restaurant-kalberschnacke.de

- **Hotel-Restaurant Fischerheim**
Tel. 02358-270, www.hotel-fischerheim.de

▼ Bootshaus Goldener Löwe

De Diemelsee

Genieten in het grensgebied

Je tijd te ‘verdiemeln’ betekent niet dat je je verveelt. Integendeel: het betekent eindeloos genieten van de natuur in het grensgebied tussen Hessen en Noordrijn-Westfalen. ■

Helemaal in het **oosten** van het **Sauerland** ligt het **natuurpark Diemelsee** met haar dichte bossen, groen weidelandschap, bergen en heidegebied. Het kleinste **Sauerlandse stuwmeer** is een echt **natuur-recreatie paradijs** en bekoort door haar **natuurlijkheid** en de **prachtige landschappelijke** omgeving. Of je nu wilt wandelen, fietsen, watersporten of gewoonweg genieten en relaxen, het kan allemaal in een bijna **onbebouwde natuur** met **gratis toegang tot het meer**, echt **puur natuur**. Voor zowel **families** als **wandelaars** zorgt de combinatie van meer en bos voor **vakantieplezier** en **verbondenheid** met de **natuur**.

De **kwaliteit** van **licht** en (**zwem**)**water** is uitstekend, hier kun je echt met volle teugen **genieten**. Bijzonder indrukwekkend is de **stuwdam**, die in 2012 haar **honderdjarig bestaan vierde**. ■

▲ Een recreatie- en visparadijs

Meer informatie over de Diemelsee:

■ Touristinformation Diemelsee

Kirchstr. 6, 34519 Diemelsee-Heringhausen
Telefoon 05633-91133, www.diemelsee.de

■ Touristinfo Stadt Marsberg

Bäckerstraße 8, 34431 Marsberg
Telefoon 02992-8200
www.tourismus-marsberg.de

Personenscheepvaart Diemelsee

▲ MS Muffert

Vloothaven voor kapiteins

In Helminghausen liggen schepen en boten in verschillende formaten te wachten op ontdekkingsreizigers

De “zeemacht” van de **Diemelsee** staat onder leiding van Stefan Koch. Onder de vlag van deze ondernemer vaart niet alleen de **enigste rondvaartboot** op het **stuwmeer**, maar ook een **vloot van kleinere boten**. Een rondvaart vanaf de **stuwdam** in

Helminghausen met het **vlaggenschip MS Muffert** duurt een uur. De kombuis zorgt voor **drankjes, gebak** en **ijs**. De rondvaart gaat langs afgelegen bos- en moerasgebieden met een unieke flora en zwermen watervogels. **Veerboot-wandelaars** gaan in **Heringhausen** van boord en vervolgen hun weg op een 9km lange en goed aangegeven **wandelroute** langs de oevers van het meer en komen zo weer uit bij de haven van de “Muffert”. Het **bootseizoen** is van **Pasen** tot **eind oktober**. Wie echter een hengelsteun nodig heeft, die is duidelijk aan het vissen. In de haven van Stefan Koch kun je kiezen uit **speciale visboten**. Net zoals andere

watervoertuigen voor **hobby-kapiteins**, die daarmee op eigen vuist het **meer** kunnen verkennen. De één vindt **roeien leuk**, de ander heeft liever een **trapbootje** en weer anderen kiezen voor een **elektroboot** om op zoek te gaan naar afgelegen **ligplaatsen**. ■

Adressen en informatie:

■ **Personenscheepvaart Diemelsee**
 Hoofdaanlegstijger Stuwmuur Helminghausen
 Bootverhuur en Rondvaarten Stefan Koch
 Am See 8, 34431 Marsberg-Helminghausen
 Telefoon 02991-6441 bzw. 0151-11633941
www.seerundfahrten-diemelsee.de

Activiteiten aan de Diemelsee

	Naam	Telefoon	website
Informatie vissen	Tourist information Diemelsee	05633-91133	www.diemelsee.de
	Leren vissen bij Gert Koch	0160-92924071	www.fishingdream.de
	Visparadijs Giesler	02991-2149976	-
	Restaurant Seehof Knust Bootverhuur Stefan Koch	02963-327 02991-6441	- www.seerundfahrten-diemelsee.de
Visvergunning: (voor 3 dagen)	Hallenbad, Haus des Gastes, Heringhausen	05633-91135	www.diemelsee.de
	Bootsverleih Stefan Koch	02991-6441	www.seerundfahrten-diemelsee.de
Jaarvergunning:	Hessen Forst Diemelstadt	05694-991630	www.hessen-forst.de
Visboten & bootverhuur:	Volker Reimann, Heringhs. Stefan Koch, Helminghausen	05633-992211 02991-6441	www.bootsvermietung-diemelsee.de www.seerundfahrten-diemelsee.de
	Zwemmen:	Strandbad Heringhausen Badstrand Helminghausen	05633-91133 02991-6134
Duiken:	Duikplek, Vv.Helminghausen	02991-6134	www.diemelsee.de
Zeilen:	Zeil-/watersport-club Brilon	05633-91133	www.swc-brilon.de
Kanoverhuur:	KombiNaTour, Holger Pavlu	02961-3007	www.kombinatour.de
Rondvaart:	Rondvaarten Stefan Koch	02991-6441	www.seerundfahrten-diemelsee.de

Van de Dommeltoren naar het Geo-Foyer

De bezienswaardigheden in de regio zijn soms miljoenen jaren oud

Het meest **spectaculaire bouwwerk** in de **regio Diemelsee** is natuurlijk de grote **stuwdam**. Uit meer dan 70.000 cm³ aan steenbrokken werd de dam in **Helminghausen** gebouwd en stuwt het water op van Itter en Diemel. Heel indrukwekkend is een **wandeling of autoritje** over de bijna **200 meter** lange, **gebogen stuwdam**.

Ten **zuidwesten** van het meer ligt de hoogste berg uit de naaste omgeving, de **738 m hoge Dommel**. Daar staat ook de **Dommeltoren** en boven op het platform heb je een geweldig uitzicht. Wie meer van geschiedenis houdt moet een kijkje nemen bij de kerk **St. Barbara** in **Heringhausen**. De **romaanse kerk** is **bijna 1000 jaar oud**. Nog veel ouder is het gehele landschap rondom de **Diemelsee**. Op 6km afstand in oostelijke richting van het meer ligt het **Geo-Foyer in Adorf**, waar je informatie krijgt over de afgelopen 400 miljoen jaar aardgeschiedenis. De **Foyer** behoort tot het **Geopark GrenzWelten**, waar je spannende geologische ontwikkelingen in het grensgebied van **Hessen** en **NRW** kunt beleven. ■

▲ Goud zoeken in het Nationale Geopark GrenzWelten

▼ Dommeltoren op de 738 m hoge Dommel

“Diemelig” plezier

De prachtige schoonheid van de regio ontdek je tijdens een fietstocht of bij het golfen in het Golfpark Diemelsee

De 110km lange **Diemel-fietsroute** gaat van **Usseln**, waar de rivier ontspringt, tot aan **Bad Karlshafen**, waar zij uitmondt in de **Weser**. Onderweg gaat het over kronkelige wegen door schilderachtige dalen en spectaculaire berglandschappen. De eerste gezellige **stop** is aan de **Diemelsee**, daarna gaat het verder naar **Marsberg** met haar **middeleeuwse** geschiedenis en de beroemde **bezoekersmijn Kilianstollen**. Hier werd gedurende meer dan honderden jaren **koper** gewonnen. **Scherfede** en de oude **hanzestad Warburg** met haar bezienswaardige **historische stadskern** zijn de andere bestemmingen. Daarna is het eindeloos genieten van al het groen van de **Diemel-fietsroute** en via **Liebenau** en **Trendelburg** bereik je tenslotte **Bad Karlshafen**. Het is heerlijk flaneren over de **oeverpromenade** van dit kuuroord.

Veel avontuur biedt de **Adventure-Minigolfbaan** op het **Golfpark Diemelsee** in **Heringhausen**. De **13 banen** zijn voorzien van kunstgras en beelden de **bezienswaardigheden** van de gecertificeerde **Diemelsteig** uit. Voor elke afslag kun je op kleine **informatieborden** belangrijke gegevens over de Steig met haar **bijzonderheden** lezen. Van alles beleven, kennis opdoen, plezier hebben en dat voor **jong** en **oud**. ■

▼ Golfpark Diemelsee

▼ Bezoekersmijn Kilianstollen

Wandelroute bij de Diemelsee

Genieten van de tamelijk vlakke oeverpaden

Genieten van de tamelijk vlakke oeverpaden

De **wandelroute** helemaal rond om de **Diemelsee** is 14 km lang en sluit op meerdere plekken aan op andere routes, zoals de **Diemelsteig** of de **Sauerland-Waldroute**. Een

goed uitgangspunt is de **Tourist-Info** in **Heiringhausen**. Van daaruit volgt u de kerkstraat in zuidwestelijke richting tot aan de oevers van het meer. Daar begint de **wandelroute H6 “Rund um den Diemelsee”** en u wandelt grotendeels onder bomen door en kunt genieten van geweldige uitzichten over het meer en de bergen rondom. Via de **Diemelbrug** volgt de oversteek over de zuidelijke arm van het meer, langs de **Camping Seebrücke** en daarna bent u midden in de natuur: dan weer eens onder

de bomen in de schaduw, dan weer in de zon. Bijzonder mooi is het in het **natuurgebied** waar de **Itter** in de **westelijke zijarm** van het meer uitmondt.

Nadat u het kleine riviertje bent overgestoken klimt u enkele meters tegen een helling op en kijkt vanaf deze hoogte over het water. Het **vakantiehuisgebied Kotthausen** laat u rechts liggen en u komt dan aan bij de aanlegplaats van de **MS Muffert**. Hier kunt u bij Stefan Koch overstappen op een **roei-of trapbootje**. Of gewoon gebruik maken van het **veerboot-wandelen** en direct op de grote rondvaartboot stappen, die u weer terug brengt naar **Heringhausen**. Bij de aanlegsteiger in **Helminghausen** kruist de **Sauerland-Waldroute** de **Diemelsee-regio**. Deze 240km lange wandelroute verbindt Marsberg met Iserlohn onder het motto **“betoverend mystiek”**.

▼ Verhuur trapbootjes en aanlegsteiger MS Muffert

Wie echter lopend verder wil volgt de **Diemelsteig** in de richting van de stuwdam, deze steekt u over en dan klautert u verder op de **Eisenberg** en **St. Muffert**. Boven aangekomen hebt u een **uniek panorama** over het meer en de stuwdam lijkt dan ineens helemaal niet meer zo groot. Een stukje verder sluit de **Diemelsteig** aan bij de wandelroute **“Rund um den Diemelsee”**, en brengt u zo terug naar **Heringhausen**. ■

Adressen voor uitstapjes:

■ Afvaart “MS Muffert”:

dagelijks van Pasen tot eind oktober

■ Bootverhuur

Trap-, roei- en elektroboten te huur

Tel. 02991-6441, Hotline 0151-11633941
www.seerundfahrten-diemelsee.de

▼ Uitzicht over de Diemelsee en de stuwdam

De Hennesee

Mijnbouw, bier en zwemplekken

Te gast aan de Hennesee

De regio Hennesee strekt zich uit tot ver over de oevers van het stuwmeer. ■

Meschede en omgeving hoort daar bij net als het **schilderachtige Eversberg, Bestwig** en ook **Ramsbeck**, waar zich de beroemde **bezoekersmijn** bevindt. Aan de éne kant zijn diep in de bodem schatten verborgen en aan de andere kant staan boven de grond meerdere hoge bouwwerken: **uitzichtorens**, die een weer-galoos uitzicht over de bergachtige regio bieden. Daartussen glinstert de **Hennesee** met haar stranden en recreatiemogelijkheden voor **wandelaars, fietsers** en **nordic walking**. Gezellig bij elkaar zitten en genieten van bijvoorbeeld één van de bekendste **biersoorten in Duitsland** – een **“fris VELTINS”** biertje uit **Grevenstein**. Na een uitvoerige rondleiding door de **bierbrouwerij** weet je precies hoe het bier in de fles komt. Een ander bijzonder **geniet-moment** is het sfeervolle **Gruben-Light-Dinner** diep in de mijn van het **Sauerlandse Besucherbergwerk Ramsbeck**. Verder zijn er **accomodatiemogelijkheden** te kust en te keur en in alle prijsklasse's. ■

Meer informatie over de Hennesee

■ Tourist-information „Rund um den Hennesee“

- Tourist-Info Bestwig, Bundesstraße 139, 59909 Bestwig, Tel. 02904-712810
  - Tourist-Info Meschede, Le-Puy-Straße 6-8, 59872 Meschede, Tel. 0291-9022443
- www.hennesee-tourismus.de

Personenscheepvaart Hennesee

▲ MS Hennesee tijdens een rondvaart

Van strand tot strand ...prima verzorgd aan boord van de „MS Hennesee“

De Hennesee is het vaarwater van de passagiersboot **MS Hennesee**, die ervoor zorgt dat tijdens het seizoen van Pasen tot oktober de beide **strandbaden** van het **stuwmeer** met elkaar in verbinding staan. Tegenover de aanlegsteiger van de **Hennedam**, helemaal in het noorden van het

meer, ligt de **Berghauser Bucht**. Hier genieten de mensen uit Meschede en hun gasten in de zomer van een heerlijke verkoeling. De **tweedeks boot** met een capaciteit tot 400 personen vertrekt vanuit hier en bereikt na een half uurtje **Mielinghausen**. Op de boot is het puur genieten van het **groene oeverlandschap** en de passagiers kunnen daarbij smullen van **koffie** met **gebak** en andere **hartige lekkernijen**. Bij reservering van groepen geldt de **“Ahoi-aanbieding”**. De prijs is incl. de **boottocht**, ont-

bijt- of **koffie** couvert of een lekkere **westfaalse middagmaaltijd** aan boord. De tweede zwemplek is in **Mielinghausen**. Op nog geen vier km ten westen hiervan ligt het **plaatsje Schüren** met haar **vliegveld**. En wie weet, misschien is er wel net een plekje vrij voor een **rondvluchtje** naast de piloot? ■

Adressen en informatie:

■ **Personenscheepvaart Hennesee**
 Hoofdaanlegstijger Henedamm
 Berghausen 14, 59872 Meschede
 Telefoon 02935-1596, Telefax 02935-4232
 Schiffstel. 0171-7750957, www.hennesee.de

Aktivitäten am Hennesee

	Name	Telefon	Internetadresse
Zwemmen:	- Berghauser Badebucht - Mielinghauser Badebucht - Klein stuwmeer bij de camping	DLRG, Telefon 0291-8127 oder 0291-8991	www.dlrg-meschede.de
Duiken:	DLRG	Tel. 0291-8127 oder 0291-8991 (duiken alleen op aanvraag!)	www.dlrg-meschede.de
Zeilen:	Ruhrverband Meschede	Tel. 0291-902290	www.ruhrverband.de
Surfen:	Ruhrverband Meschede	Tel. 0291-902290	www.ruhrverband.de
Roeien:	Roeiclub Meschede e.V.	Tel. 0160-2689671	www.ruderclub-meschede.de
Vissen:	Ruhrverband Meschede	Tel. 0291-902290	www.ruhrverband.de
Personenscheepvaart:	Familie Kreienbaum	Tel. 0171-7750957	www.hennesee.de
Bezichtiging stuwdam:	Ruhrverband Meschede	Tel. 02924-970418	www.ruhrverband.de
Waterleerpad Hennesee:	Tourist-Info Meschede	Tel. 0291-9022443	www.hennesee-tourismus.de

▲ “Gruben-Light-Dinner” in het Besucherbergwerk Ramsbeck

▲ Abdy Königsmünster, Meschede

Diner in de mijn en het kloosterleven

In de voetsporen van de mijnwerkers van Ramsbeck, op bezoek bij de Benedictijnen in Meschede

De Sauerlandse **bezoekersmijn Ramsbeck** telt tot de belangrijkste monumenten van de lange **mijnbouwtraditie** in het **Sauerland**. Tot bijna 40 jaar geleden werd er hier **lood** en **looderts** gewonnen. In de bezoekersmijn kunt u zelf het leven in de mijn leren kennen. Met het treintje rijdt u de berg in. Met deze “Express” rijdt u ook naar het **Gruben-Light-Diner**, welke regelmatig hier in één van de oude mijngangen plaatsvindt. In het licht van de **mijnlampen** kunt u genieten van een echt **westfaals driegangenmenu**. Daarbij krijgen de smullende mijnwerkers een heerlijk **“fris VELTINS”**. Dit biertje komt direct uit de buurt, het wordt nl. in **Meschede-Grevenstein** gebrouwd. Hoe dat in zijn werk gaat ziet u tijdens een **brouwerijbezoek**.

En wie bij het bierproeven gezondigd heeft kan aansluitend in de **Abdy Königsmünster** in **Meschede** om vergeving vragen. Alhoewel, de monniken van de **Benedictijnen** weten ook wat goed smaakt. Zij produceren zo menig lekkernij, die in het **kloosterwinkel** te koop zijn. Architectonisch gezien zijn de in de zestiger jaren door Hans Schilling gebouwde **abdijkerk** en het 2001 ingewijde **Huis der Stille** echt een bezoekje waard. ■

Diep doorademen in het land van de uitkijktorens!

Geweldig uitzicht, zuivere lucht – actief genieten van de natuur rond om de Hennesee

Tijdens het **walken** rond om de **Hennesee** kun je leren hoe je weer op adem komt: **breathwalk**. Hierbij leer je een van **yoga** afgeleide **ademtechniek**, die heel fit en gezond is. Doorademen kun je ook bij het **Nordic Walking** en **wandelen** door de regio. Geliefde routes zijn de **Bestwiger Panoramaweg** en de **Mescheder Höhenweg**. Tijdens een uitstapje naar het schilderachtige **Eversberg** ontdek je de traditionele **vakwerk-architectuur** en heb je een adembenemend uitzicht vanaf de uitkijktoren van de **burchtruïne**. Andere uitkijktorens op de bergen rond de Hennesee zijn de **Lörmecke-**, de **Küppel-** en de **Stüppeltoren** (ligt in het grote Sauerlandse attractiepark **FORT FUN Abenteuerland**) en ook hier kun je van het geweldige panorama genieten. En natuurlijk in Europa's hoogst gelegen **reuzenrad** in het attractiepark. Op de **fiets** kun je de omgeving ook leren kennen, zoals bijv. tijdens de **Ruhr-Valme-Henne-route** of het **noordelijke** gedeelte van de **SauerlandRadrिंग**. De route is ongeveer 40km lang en al fietsend kom je voorbij aan de **schilderachtige dorpjes** in dit vakantiegebied en de route eindigt weer in **Meschede**. Het attractiepark **FORT FUN Abenteuerland** bij **Ramsbeck** heeft veel spannende shows en attracties te bieden. Heel gezellig is een ontdekkings-tocht met een **huifkar**, net als vroeger kent het paard de weg terwijl de menner alle **wetjes** uit de omgeving vertelt. ■

▼ Uit vroege tijden: ruïne van de burcht in Eversberg

▼ Attractiepark FORT FUN Abenteuerland

Met alle zintuigen genieten

Een 7,5km lange wandelroute langs de oostoevers van de Hennesee

De auto parkeert u in de schaduw op de parkeerplaats van het **Hotel Henne-damm**, maar vergeet niet de rugzak mee te nemen. Via een **bochterige** weg komt u uit bij de **stuwdam** en daarna gaat het over de dam naar de oostoever, daarna naar het zuiden. Volg gewoon de bordjes van de **wandelroute A8**. Na enkele honderden meters

gaat het links naar het **zintuigenpad**. Op de 2 km lange rondweg bevinden zich in totaal **tien doe-stations**, die letterlijk je zintuigen prikkelen. Zoals bijvoorbeeld bij de **boomtelefoon** en het **hoorstation**, daar leert u luisteren – en zo de geluiden van het bos kennen. Het sluispad kietelt onder de voeten, u moet hier echt blootvoets over lopen. Bij de **imkerstand** lijkt het een wirwar van bijen, al kijkend kun je ze niet zo snel volgen. Op de **wildkansel** moet iedereen even stil zijn: welke **dieren** kun je in het bos **observeren**?

Terug op de route langs de oevers zijn alle **zintuigen** dan extra geprikkeld. Rondom omgeven door het sappige **groen**, **kabbelen-de golven** en het **water** glinstert in de zon.

Na ca. 1,5km leidt een paadje naar **Xaver's Ranch**. De **vakantieboerderij** ligt op slechts enkele honderden meters van het water en toch midden in de **bergen** van het **Sauerland**. **Paarden** grazen in de wei, je hoort het gemekker van geiten en **lachende kinderen** op de **speelplaats**. Ook **culinair wordt** er veel geboden, van grote gemengde **saladeschotels** tot **vegetarische gerechten** en vleesrijke **rancher's pangerechten**. U kunt buiten in de **biertuin** eten of binnen in het café, de **wintertuin** of in de **Bauernstube**. En wie graag een nachtje of langer wil blijven kan een vakantiewoning op de **"Ranch"** huren.

Goed gesterkt zijn de resterende drie kilometers langs het **oeverpad** een peuleschilletje. De wandeltocht eindigt in **Mielinghausen** bij de **aanlegsteiger** van de **MS Hennesee**, die u weer terug naar de dam brengt. Wilt u toch ook graag **terugwandelen**, dan volgt u de bordjes

▼ Doe-station van het zintuigenpad

van de **wandelroute A8** en na ruim negen kilometer komt u dan weer aan bij de **Hennedam**. ■

Adressen voor uitstapjes:

■ Hennedamm Hotel

Tel. 0291-99600, ww.hennedamm-hotel.de

■ Welcome Hotel Meschede

Telefoon 0291-2000-0
www.welcome-hotel-meschede.de

■ Gasthof Dickel

Tel. 0291-6523, www.dickel.de/hotel

■ Xavers Ranch

Tel. 0291-50253, www.xavers-ranch.de

■ Hofhotel Kremer

Tel. 0291-53130, www.hofhotel-kremer.de

■ Bauernhofcafé Heinemann

Telefoon 0291-50834
www.bauernhofpension-heinemann.de

■ Vini's Restaurant/Café

Telefoon 0291-90855432

▼ Hennesee-stuwdam

De Möhnesee

Tijdens de beto- verende seizoenen

...is het meer een paradijs voor watersport, wandelaars, fietsers en natuurmensen

Het “Westfaalse meer” zoals de Möhnesee ook wel wordt genoemd, is van oppervlakte het grootste stuwmeer van het Sauerland en ligt aan de voet van het natuurpark Arnsberger Wald. ■

In het voorjaar, als de **natuur** uit haar winterslaap ontwaakt, is het **prachtig** aan het meer. Vanaf Pasen varen de passagiersboten ook weer. In de zomer is het heerlijk genieten aan de **strandbaden** van de **Möhnesee**. Het is weer het seizoen van **zeilers**, **roeiers** en **trapbootkapiteins**. In de herfst staan de dichte bossen langs de 40km lange oevers in “**vlammen**”. Tijdens de **winter** toont het meer haar mystieke kant: **nevelige wolken** trekken over het water en verhullen de torens van de zeker **mooiste stuwdam** van het **Sauerland**. Deze viert in **2013** haar **honderdjarig bestaan**. Het hele jaar door zie je hier wandelaars en fietsers. Daaruit blijkt dat het “**Westfaalse meer**” altijd natuurgenoet biedt. ■

Meer informatie over de Möhnesee:

■ Touristik GmbH Möhnesee

Küerbiker Straße 1, 59519 Möhnesee
Telefoon 02924-497, Telefax 02924-1771
info@moehnesee.de, www.moehnesee.de

Personenscheepvaart Möhnesee

▲ Scheepvaart op de Möhnesee – aandokken tijdens het varen

Welkom aan boord! Welkom · Welcome · Bienvenue

Avontuur Möhnesee – 100 jaar Möhnesee

Het “**Westfaalse meer**” ontstond in 1913 en is met 10 km² wateroppervlakte het **grootste stuwmeer** van **Europa**. Hier vindt u een hele bijzondere attractie: **het aandokken van twee boten tijdens het varen – uniek in Europa!** Op de **Catamaran MS Möhnesee** (600 pers.) genieten de passagiers van een twee uur durende rondvaart over het “**Westfaalse meer**”, midden door het natuurgebied

Arnsberger Wald met haar grote veelheid aan **wilde dieren** en een unieke verscheidenheid aan **watervogels**. Een echt **natuurspektakel!** Tijdens de vaart op het meer wordt er **aangedokt**. De kapitein van de **MS Körbecke** (80 pers.) stuurt zijn boot op vakkundige wijze tussen de rompen van de grote **catamaran MS Möhnesee** en dokt aan. Nu kunnen de passagiers overstappen op de **MS Körbecke** en van een rondvaart door het middelste Möhneseebekken aan de noordoever genieten en bereiken zo **Körbecke**. Na een korte pauze in Körbecke gaat het aan de zuidoever terug naar de **catamaran**, die verder via **Delecke** voorbij aan de linker toren van de stuw-

muur vaart. Vanzelfsprekend zijn alle boten geschikt voor **gehandicapten** en de overstap is barrièrevrij. De **catamaran MS Möhnesee** biedt alle comfort van een moderne passagiersboot met een **restaurant** en eigen **boordbanketbakker**, waar dagelijks een afwisselende keuze aan lekkernijen wordt aangeboden. Ook **groepsaanbiedingen** en **avond events** zijn mogelijk. ■

Activiteiten aan de Möhnesee

Adressen en informatie:

■ Personenscheepvaart Möhnesee

Hoofdaanlegsteiger Möhnesee-Günne stuwdam
Seizoen van Pasen tot eind oktober, Dagelijks
vanaf 11 uur tot 16 uur, vertrek op het hele uur,
Aandokmanoeuvre za/zo 12.00 tot 15.00 uur
(tijdens de NRW zomervakanties dagelijks)

Navigatie adres: Möhnestr. 10, 59519 Möhnesee
Kantoor: In den Höfen 26a
59846 Sundern-Langscheid, Tel. 02935-2109
www.moehneseeschiffahrt.de

	Naam	Telefoon	website
Vissen:	Hengelsport Ussat-Möhnesee	02924-808201	www.angel-ussat.de
	Touristik GmbH Möhnesee	02924-497 und 02924-1414	www.moehnesee.de
	Kiosk Mathias Herrmann	02924-2164	www.kiosk-koerbecke.de
Zwemmen:	Open zwemplek Körbecke	02924-5555	www.segelschule-moehnesee.de
	Open zwemplek Delecke	02924-497	www.moehnesee.de
	Strandbad met entreegeld	02924-810700	www.uferlos-moehnesee.de
Duiken:	PRODIVE	0170-2308998	www.prodive.de
Zeilen:	ADAC Yachtschool	02924-7744	www.adac-yachtschule.de
	Zeilschool Möhnesee	02924-5555	www.segelschule-moehnesee.de
Surfen:	Zeilschool Möhnesee	02924-5555	www.segelschule-moehnesee.de
Bootverhuur:	ADAC Yachtschool	02924-7744	www.adac-yachtschule.de
	Zeilschool Möhnesee	02924-5555	www.segelschule-moehnesee.de
	Bootverhuur Höcker	02924-879458	www.suedufer.de
Scheepvaart :	Scheepvaart Möhnesee	0170-8077793	www.moehneseeschiffahrt.de
Groepsaanbiedingen:	Christian Becker GmbH	02925-2011	www.becker-moehnesee.de

▲ De stuwdam

▼ Drüggelger Kunst-Stückchen

100 jaar Möhnesee-stuwdam

Een jaar vol met jubileum events

Er is geen enkel bouwwerk in Noordrijn Westfalen zo zwaar als de 40 meter hoge en 650 meter lange **stuwdam** van de **Möhnesee**. En ondanks zijn enorme gewicht is de dam nog in prima staat: in 2013 wordt de dam **100 jaar!** De inwoners aan de oevers van het meer vieren dit bijzondere jubileum o.a. met een cultuurfestival, waarbij de **stuwdam spectaculair zal worden verlicht**. Verder is er een 10daags festival gepland, net als een “streekdag” in juni.

Ook tijdens gewone jaren wordt er aan de **Möhnesee** veel gefeest en daarbij komen culturele dingen beslist niet te kort. Met **Pinksteren** vinden bij het Gutshof Schulte-Drüggelte in Delecke steeds de “**Drüggelger-Kunst-Stückchen**” plaats met concerten, kunst, cabaret en culinaire verwennerijen. De herfst staat in het teken van het **vliegerfeest**, waarbij bonte vliegers door de oktoberwind worden meegetrokken. Tevens vindt de **boerenmarkt** plaats, waar aan de kraampjes **regionale specialiteiten** worden verkocht. Elk jaar heeft de markt een ander motto met daarop aansluitende exposities en activiteiten. ■

Het bos- en watergebied

Met de fiets of wandelend door het gebied van de Mönnesee

Bergen en dalen, weidse boslandschappen, **fenominale uitzichten** en steeds weer de blik op het glinsterende meer: dat is wandelen in het gebied van de **Mönnesee**. Tot aan hier strekken zich de uitlopers van het **Natuurpark Arnsberger Wald** uit met hun rijke dieren- en plantenwereld. De **Sauerland-Waldroute** verloopt midden door dit natuurpark. Met als motto **“betoverend mystiek”** kronkelt de **wandelroute** zich als het ware door de regionale geschiedenis en cultuur.

Voor **recreatieve fietsers** zijn er in deze regio vijf speciaal **uitgezochte rondfietsroutes**, zoals de **“Ufer-Tour”** die helemaal rondom het meer verloopt. Onderweg zijn er **uitzichtplekken**, **strandbaden** en de gastronomie aan de Mönnesee nodigt u uit om even heerlijk te verposen. Wie verder wil fietsen zal al snel merken, dat het fietsnet van het meer goed aansluit op andere fietsroutes zoals de **Möhnetal-Radweg** van Brilon naar Neheim of de **Herzroute** naar Soest. ■

Fietsroute Möhnesee

Over kansels en paadjes

Een tamelijke vlakke fietsroute rondom de Möhnesee met vele mooie uitzichten

De tocht begint bij het **Haus des Gastes** in **Körbecke**. Van daaruit gaat het via de Stockumer weg richting **Stockum**, geniet van het geweldige uitzicht over de noordoever. Na het plaatsje te hebben verlaten gaat het na ongeveer 700m verder op de stilgelegde spoorlijn **“Pengel-Anton”**. Tientallen jaren geleden reed de stoomtrein over deze hoogtes en nu is het

een heerlijk fietspad met prachtige uitzichten. De **“tweewiel-Express”** rijdt voorbij aan Wamel, waar zelfs nog een oud perrongedeelte staat.

Om aan de zuidzijde van het meer te komen verloopt de route over de **kanselbrug**. Dit 60m lange bouwwerk werd in 1912 op pilaren gebouwd, die op een **kerkkansel lijken** – vandaar ook de naam. Via de Südrandweg komen we bij het **Völlinghauser Wildpark**, dat achter een heuvel ligt. Een kleine omweg, die beslist de moeite waard is: **inheems wild**, kleine bonte vogels fluiten in de voliëres en de dwerggeiten willen graag wat lekkers.

Op de weg terug ten zuiden van de rivier de Möhne komt de **Stockumer Damm** in zicht.

Deze scheidt het zogenoemde instroombekken van de eigenlijke Möhnesee en regelt o.a. de waterstand. Verder gaat het over het nieuwe oeverfietspad, met grandiose uitzichten over het meer en waar het heerlijk verpoven is op kleine rustplekken. Of een stop bij het **Café-Restaurant Torhaus**. Daar moeten de fietsers tevens een moeilijke beslissing nemen: verder fietsen door het mooie natuurgebied met zwermen watervogels bij de Hevearm? Of toch liever afkortten en voor de oversteek met de **MS Möhnesee** meegaan?

Hoe dan ook: ook de fietsroute eindigt bij de **aanlegsteiger** aan de **stuwdam**. Daar klimt de weg beetje bij beetje omhoog en tegenover **Hotel Haus Delecke** gaat het verder omhoog richting **Haarstrang**. We passeren het plaatsje **Westrich** en als de klim bij de **Haarstrang** achter de rug is, beginnen de vlakke velden van de noordelijke **Haarstrang** en de **Soester Börde**. Het mooiste uitzicht over het landschap heb je vanaf de **Bismarcktoren**, op heldere dagen kun je van daaruit tot aan het **Teutoburger Woud** kijken.

Het laatste gedeelte van de route bestaat uit de **“Pättkes-Etappe”**, zo worden hier ook wel de veldwegen genoemd. Tussen de heuvels door zie je steeds weer het meer. Dan is ook al de 900 jaar oude kerktoeren van **St. Pankratius** in **Körbecke** in zicht en geeft aan: het eindpunt

is bijna bereikt! De reis eindigt in een cultureel juweel: in de kerk zijn **waardevolle houtsnijwerken** uit de 17e eeuw in het altaar te bezichtigen, gemaakt door Heinrich Stütting, die lange tijd in **Körbecke** heeft gewoond. ■

Adressen voor uitstapjes:

Wildpark Völlinghausen

Zum Wildpark, 59519 Möhnesee-Völlinghs.
Telefoon 02924-497, www.moehnesee.de

Bismarcktoren

Haarweg B516 / Krusing B229
59515 Möhnesee-Delecke, Telefoon 02924-497
www.moehnesee.de

Hotel Haus Delecke

Linkstr. 10-14, 59519 Möhnesee-Delecke
Telefoon 02924-8090, www.haus-delecke.de

Openingstijden:

■ Wildpark Völlinghausen

Openingstijden:
Toegang vrij, geen entree

■ Bismarcktoren

Zon- en feestdagen van 10.00-12.00 uur,
van mei tot september alleen bij goed
zicht geopend.

■ Hotel Haus Delecke

Ma tot za van 12.00 tot 22.00 uur, op
zon- en feestdagen van 12.00 tot 21.00 uur

De Sorpesee

Flaneren, logeren en “activeren”

De Sorpesee presenteert zich met grote veelzijdigheid

In de afgelopen jaren is er veel gebeurd aan de **Sorpesee**! Als eerste werd het **kuurpark** in **Langscheid** veranderd. Nu is hier bijvoorbeeld een geurtuin, **avonturen-minigolf** en de **speelboot** voor kleine gasten te vinden. Daarnaast ontstond eveneens in **Langscheid** een brede, uitgestrekte en geplaveide **promenade** aan het **meer**. Hier is het heerlijk flaneren, met frisse groenperken, speelplaatsen, heel veel zitjes met uitzicht over het water en u bereikt zo de **aanlegsteiger** en de klaarliggende **huurboten**. Er is hier volop keuze aan **uitstekende gastronomie** en op grote terrassen aan het meer krijgt u een **mediterraan levensgevoel** aan de **Sorpesee**. Enkele meters vanaf de promenade kunt u direct aan de oevers van de Sorpesee op **noordse manier** overnachten. De spiksplinter nieuwe **Finntalos** zijn naar Scandinavisch voorbeeld gebouwde **vakantiehuisjes** uit hout en zijn geschikt voor maximaal 6 personen. “Ida”, “Milla” en “Lotta” bieden dankzij **veel ramen** en een **groot houten terras** een heerlijke **blik** over het **meer**. Door hun prima ligging

▲ Kinder-speelboot

direct aan het water zijn ze ook ideale startpunten voor lange **wandelingen**, **fiets-** en **boottochten**, klimpartijen of **duiklessen**: zo kun je namelijk niet alleen **flaneren** en **logeren**, maar ook actief van alles aan de **Sorpesee** beleven. ■

Meer informatie over de Sorpesee:

■ Stadtmarketing Sundern eG

Rathausplatz 7, 59846 Sundern

Tel. 02933-979590, info@sorpesee.de

info@nah-klar-sundern.de, www.sorpesee.de

■ Sorpesee GmbH

Hakenbrinkweg 19, 59846 Sundern

Tel. 02935-9699015, www.sorpesee.de

Personenscheepvaart Sorpesee

Boottocht in het groen

Met de “MS Sorpesee” van
Langscheid naar Amecke

De **MS Sorpesee**, de witte boot, die vanaf haar **vertrekpunt** aan de **promenade** in **Langscheid** over het stuwmeer vaart, mag nog een tamelijk nieuwe boot worden genoemd: sinds 2005 is ze pas in gebruik. Maar toch is de **driedeks** boot met een lengte van bijna 30 meter helemaal compleet. Twee

overdekte dekken en helemaal boven op het derde dek kun je heerlijk **zonnebaden**.

Het **scheepvaartseizoen** begint elk jaar op **Goede Vrijdag**. Vanaf die datum vertrekt de boot dagelijks vanaf de promenade van 11 tot 16 uur, op de volle uren, richting **Amecke**. De boottocht verloopt vanaf de **Sorpedam** aan de **noordoever** tot aan het **zuiden van het meer** en duurt ongeveer een half uur – genoeg tijd om te smullen van **koffie**, een **gebakje** of een andere lekkernij uit de **boordkeuken**. Heerlijk genieten van al het groen om je heen, want de **Sorpesee** ligt bijna helemaal tussen bossen

en dicht begroeide bergen. Elke eerste **zondag** van de maand steekt het **zwemmende ontbijtbuffet** van wal en deze boottocht duurt twee uur. Op vaste data zijn er ook **maneschijntochten** – met volle kracht vooruit met **livemusic** en “schoon schip” op de **dansvloer**. ■

Adressen en informatie:

■ **Personenscheepvaart Sorpesee**
 Hoofdaanlegstijger Seepromenade
 59846 Sundern-Langscheid
 Tel. 02935-12 10, Fax 02935-79386
www.personenschiffahrt-sorpesee.de

Activiteiten aan de Sorpesee

	Naam	Telefoon	website
Zwemmen:	Strandbad	02935-583	www.sorpesee.de
	Zwembad „Haus des Gastes”	02935-9699011	www.sorpesee.de
	Zwembad Sundern	02933-4947	www.sorpesee.de
	Zwemlessen Hachen	02935-9699011	www.sorpesee.de
Duiken:	Duikschool-Sorpesee	02393-220430	www.tauchschule-sorpesee.de
Zeilen:	Yachtclub Sorpesee	02935-1037	www.yachtclub-sorpesee.de
	Zeilclub Freiheit Langscheid	02935-7198	www.sc-fl.de
	Kano-zeil-club Langscheid	02372-862427	www.ksc-hemer.de
	Segler Club Amecke	02393-1212	www.sca-sorpe.de
Surfen:	VDWS Surfschule	02393-240725	www.mr-move.de
Roeien/ paddelen:	Bootverhuur	02935-4497	
Trapboten:	Trapbootverhuur	02935-583	www.sorpesee.de
Vissen:	Hengelsport de Koning	02393-285	www.dekoning.de
Personen- scheepvaart:	Margarete Fromm Personenscheepvaart Sorpesee	02935-1210	www.personenschiffahrt-sorpesee.de

Van presidentenhuis tot aan barokkasteel

...door de parken: bezienswaardigheden rond om het meer

De tweede **president** van de **Bondsrepubliek Duitsland** was een **Sauerlander: Heinrich Lübke**, president van 1959-1969, werd in 1894 in **Enkhausen** in de buurt van de Sorpee geboren. Daar staat tegenwoordig het **Heinrich-Lübke-Haus** en toont **historische opnames, orden** en **geschenken**, die de president uit de hele wereld heeft gekregen en geeft informatie over de carrière van de prominente Sauerlander.

Uit de **13e eeuw** stamt het **slot Melschede** in **Hövel**, haar huidige barok stijl stamt echter uit de 17e eeuw. **Grootse parken** omgeven het slot, welke niet te bezichtigen is. Vanaf de herfst tot aan het voorjaar is het echter geopend en op vastgestelde data vinden hier **klassieke concerten** en **exposities plaats**.

Het **kuurpark** van **Langscheid** ligt direct aan het meer en is gedurende het gehele jaar geopend. Hier kunt u genieten van de **verleidelijke geurtuin**, er is een **avonturen minigolf** en een **speelboot** voor de **kinderen**. Via de **“blauwe band”**, een pad met blauw verlichte stenen, komt u bij het **Haus des Gastes** terecht met een **wellness gedeelte** en **panorama-sauna**. ■

▼ Slot Melschede in Hövel

▲ Zwemmen en zonnebaden bij het Strandbad

Over de Melkweg naar Mr. Move

Actief de Sorpesee leren kennen: aan, onder of op het water

De **bosrijke** en **heuvelachtige omgeving** om het meer is prima geschikt voor **wandelaars**. Meerdere honderden kilometers tellen de hier **gemarkeerde wandelroutes**, waaronder bijvoorbeeld **Stockumer Siebengebirge**, **Altes Testament** of **Milchweg**. Ook de **wandelroutes Sauerland-Waldroute** en de **Sauerland-Höhenflug** kruisen de regio van de **Sorpesee**.

Waar je kunt **wandelen**, kun je ook fietsen, de infrastructuur biedt fietsverhuur, je kunt de fiets meenemen in de bus en er is een **goed gemarkeerd wegennet**. **Mountainbikers** kunnen hun hart op de rondom liggende **bergen** ophalen.

Het onlangs gerenoveerde **Strandbad** ligt direct aan het water en je kunt hier heerlijk **zwemmen** en **zonnebaden**. Van mei tot oktober kunnen **recreatieve-kapiteins** het commando op de trap- en roeiboten overnemen. Wie liever overeind blijft, neemt een **surfles** bij **“Mr. Move”** in **Langscheid**. De onderwaterwereld kun je bij de **duikschool Sorpesee** ontdekken, er zijn **duiklessen** voor **beginners** en **gevorderden**, zowel in de zomer als in de winter. ■

Helemaal rond om het meer

...met geneeskracht uit de natuur en een verkoelende duik

Waar anderen met flip flops flaneren trekt u de wandelschoenen aan: de **wandeltocht** om de **Sorpesee** begint aan de **promenade** in **Langscheid**. Deze 17 km lange route om het meer is natuurlijk ook prima geschikt voor **fietzers** of **inline skaters**.

Eerst verloopt de weg een stuk naar het noorden naar de **Sorpedam**, waar u al direct

kunt genieten van een unieke blik over het meer. Daarna gaat het verder **onder de bomen** door en op hete dagen is de schaduw dan ook een verademing. Onderweg zijn er steeds weer **prachtige schilderachtige uitzichten** over het **meer**. Overal zijn zitjes en rustplekken ingericht, waar u heerlijk van de proviand in de rugzak kunt smullen. Iets verder op zien we de gevolgen van de storm **Kyrrill**. Door de **orkaan** is in 2007 een heel gedeelte van het bos aan de **oostoever** omgewaaid. Men heeft dit gebied van 20.000 m² aan zijn lot overgelaten. Op speciaal daarvoor aangelegde houtplatformen kunnen wandelaars het **“Kyrrillbos”** bekijken en zien hoe

de natuur zich in dit **verwoeste gebied** helemaal alleen en op haar eigen manier herstelt.

De volgende bestemming is **Amecke** aan de **zuidoever** van het meer. Van daaruit terug is het slechts een half uurtje – tenminste als je met de boot **MS Sorpesee** meegaat. Na de helft van de tocht goed te hebben volbracht, kun je **aan boord** weer op krachten komen met **koffie** en **gebak**.

Wie **echter lopend** om het **meer** wil, gaat verder over het nieuwe langs de **oever**s aangelegde **fietspad** en komt zo rechtstreeks naar **Langscheid**. Onderweg kom je nog langs het **Strandbad**, waar je een **ijsje** kunt nemen, lekker kunt **zonnebaden** of een **frisse duik** nemen. Teruggekomen in **Langscheid**

is het dan nog een moeilijke keus in welk **restaurant**, **bistro**, **kraampje** of **ijscafé** je de geslaagde wandeltocht wilt afsluiten. ■

Adressen voor uitstapjes:

Strandbad Langscheid am Sorpesee

Am Sorpesee 47, 59846 Sundern-Langscheid, Tel. 02935-583, www.sorpesee.de

Openingstijden:

■ Strandbad Langscheid aan de Sorpesee

Geopend afhankelijk van het weer van eind mei tot september. Buiten de vakanties van 10-18 uur en tijdens de vakanties van 9-19 uur.

Entree: dagkaart 3,- €, kinderen 2,- €

▼ Aan boord van de MS Sorpesee

▼ Stormschade in het Kyrrillbos aan de oever van de Sorpesee

Mit Felsquellwasser gebraut.

Gelagert nach dem deutschen Reinheitsgebot in der Krombacher Privatbrauerei
67215 Kreuztal · Am Rothaargebirge · Internet: www.krombacher.de

ÖKO-TEST
RICHTIG GUT LEBEN

Krombacher Pils
Gesamturteil:

sehr gut

Ausgabe 08/2009

KROMBACHER.
EINE PERLE DER
NATUR.

Krombacher
Pils

Krombacher
★★★★★
Pils

KROMBACHER PRIVATBRAUEREI

Eines
der besten
Biere

nach
Pilsener
Brauere

Krombacher
★★★★★
Pils

100
JAHRE
2013

Ruhrverband

WISSEN. WERTE. WASSER

Stuwmeren in het Sauerland –
Door het Ruhrverband gebouwd
voor de mensen in de regio.

www.ruhrverband.de